

Розділ III

ЄВРОПЕЙСЬКА ТА ЄВРОАТЛАНТИЧНА ІНТЕГРАЦІЯ – СТРАТЕГІЧНИЙ ПРІОРИТЕТ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

3.1. Європейська інтеграція – стратегічний зовнішньополітичний пріоритет України

План

- 1. Етапи становлення ЄС.*
- 2. Об'єктивні передумови євроінтеграції України та нормативні аспекти співпраці.*
- 3. Етапи євроінтеграційного поступу.*
- 4. Угода про асоціацію України з ЄС та її інтеграційний потенціал.*

Після закінчення Другої світової війни, яка забрала життя 50 млн. чоловік, розпочався етап відбудови зруйнованої промисловості міст, інфраструктури в більшості країн Західної Європи. Активізувалось виробництво товарів. Гостро постало питання розширення національних ринків, координації і планування виробництва як у промисловості, так і сільському господарстві.

Інтенсивна капіталістична економіка вимагала інтеграції виробництва з капіталом. Тому розпочата в 50-ті роки економічна інтеграція “відкрила шлюзи”

для накопиченого потенціалу виробництва і торгівлі в Європі.

Створення військового пакту країн-учасниць Варшавського договору у відповідь на організацію НАТО стало стимулюючим фактором на шляху інтеграції ряду країн Західної Європи у Європейський Союз.

Важливим етапом євроінтеграції країн Західної Європи є період з 1946 по 1953 роки. Початок промислового відродження Європи збігся з активізацією інтеграційних ідей, з якими виступили лідери ряду європейських країн.

19 вересня 1946 р. у виступі У.Черчилля в Цюріхському університеті були сформульовані дві ідеї, які пізніше лягли в основу інтеграції Європи, а саме:

- 1. Відродження європейської сім'ї в рамках Сполучених Штатів Європи для забезпечення миру, стабільності, безпеки і свободи.**
- 2. Примирення і налагодження партнерства між Німеччиною і Францією.**

7-11 травня 1948 р. в Гаазі під головуванням У. Черчилля відбувся Конгрес громадських діячів, які виступили за об'єднання Європи. Різні організації – учасники Гаазького конгресу – об'єднались у **Європейський Рух.**

5 червня 1947 р. державний секретар США Джордж Маршалл звернувся з пропозицією надання допомоги з боку США у післявоєнному відродженні країн Європи. Його звернення було **підтримано 16 європейськими державами. 16 квітня 1948 р.** в рамках “Плана Маршалла” була створена **Організація Європейського економічного співтовариства (ОЄЕС)**, а **15 вересня 1950р.** – **Європейський платіжний Союз.** Ці об'єднання стали дієвими інструментами нормалізації зовнішньої торгівлі та взаємних розрахунків між країнами Західної Європи.

1 січня 1948 р. підписано Угоду про створення **Бенілюкса – митного союзу Бельгії, Нідерландів, Люксембурга**, а **17 березня 1948 р.** в Брюсселі був підписаний пакт про створення **Оборонного Західного союзу** у складі Великобританії, Франції та країн Бенілюкса.

1949 р. став роком створення **Організації Північноатлантичного альянсу НАТО** (військово-політичного блоку, спрямованого проти СРСР).

Важливою віхою у розвитку реальної євроінтеграції стала Угода про створення **Європейського співтовариства вугілля і сталі**. **9 травня 1950 р.** міністр закордонних справ Франції **Роберт Шуман**, розвиваючи думку Черчилля про необхідність франко-німецького примирення, запропонував “поставити усе виробництво вугілля і сталі” у Франції та Німеччині під контроль спільного вищого органу в рамках організації, яка буде відкрита для участі інших країн Європи. Уряди ФРН, Італії, Бельгії, Нідерландів і Люксембурга в той же час заявили про свою підтримку пропозиції Шумана. На підставі цього і була підписана **Угода про створення Європейського співтовариства вугілля та сталі**, яка набрала чинності **23 липня 1953 р.** після підписання в Парижі.

Важливою передумовою поглиблення і розширення євроінтеграції країн Західної Європи стало **заснування Європейської агенції з атомної енергетики (Євратом)**. *Ініціатором активізації євроінтеграційних процесів виступив Жан Моне.*

Ідеї Ж. Моне були втілені у заснуванні **ЄЕС і Євратому**. **25 березня 1957 р.** в Римі Франція, Бельгія, Нідерланди й Люксембург підписали два договори про заснування **Європейського економічного співтовариства і Європейського співтовариства з атомної енергії**.

В цих угодах викладено правову та інституційну основу європейської інтеграції. Цілі економічної інтеграції передбачали: гармонійний розвиток економічної діяльності; безперервний збалансований ріст промислової продукції; забезпечення стабільності громадського життя; прискорене підвищення рівня життя.

Для досягнення у встановлених Римським договором цілей були вибрані два головні заходи: створення спільного ринку та координація економічної політики держав-членів ЄС.

Наступним важливим етапом євроінтеграції став Договір про об'єднання, який започаткував **єдину Раду та єдину Комісію Європейського співтовариства**. Він був підписаний 8 квітня 1965 р. і вступив у силу 1 червня 1967 р. Це дозволило прискорити створення митного союзу 1 липня 1968 р.

Договором 22 січня 1972 р. було затверджено прийняття Великобританії, Ірландії, Норвегії і Данії (але Норвегія на референдумі 1973 р. набрала лише 48% бажаних інтегруватись).

Найбільш знаковою подією в контексті євроінтеграції стало підписання Договору про Європейський Союз (Маастрихтський договір), який вступив у силу 1 листопада 1993 р. Він задекларував головні напрями співпраці членів ЄС:

- рух від єдиного внутрішнього ринку до повної економічної і валютної інтеграції;
- надання економічній інтеграції соціального виміру на основі загальної соціальної політики;
- ведення спільної зовнішньої і внутрішньої політики.

Поряд з цим ситуація вимагала коректив, доповнень та змін до попередньо укладених договорів. Саме тому

Амстердамський договір (1997-1999) вніс суттєві зміни до попередніх основоположних договорів. Він закріпив зобов'язання держав-членів ЄС щодо:

- суворого виконання прав людини;
- введення простору свободи, безпеки і справедливості;
- включення в механізм першої опори ЄС механізму Шенгенської угоди.

29 березня 2000 р. у Ніцці (Франція) був підписаний новий Ніццький договір, за яким:

- а) встановлювались кількість і склад інститутів ЄС;
- б) упорядковувалась система розподілу голосів у Раді та інше.

Договір вступив у силу лише в 2003 р.

24-25 жовтня 2002 р. в Брюсселі відбулось засідання Європейської Ради, де були кінцево визначені терміни розширення ЄС і претенденти.

Як відомо, 10 країн стали новими членами Євросоюзу в травні 2004 р.: Естонія, Кіпр, Латвія, Литва, Мальта, Польща, Словаччина, Словенія, Угорщина, Чехія. А 1 січня 2007 р. в «сім'ю» Євросоюзу влились Болгарія і Румунія. Пізніше, 1 липня 2013 р. відбулося приєднання до ЄС Хорватії.

Після останніх двох розширень ЄС (2004 р., 2007 р.) зона його впливу вперше наблизилась до західних кордонів України. Змінився ландшафт Європи по кордонах. *Внаслідок цього Україна опинилася за штучно створеними розподільчими лініями на Європейському континенті.* В той же час розширення ЄС і виникнення спільного українсько-євросоюзівського кордону об'єктивно зумовили для України сприятливу ситуацію, відкриваючи для неї додаткові інтеграційні можливості, враховуючи її

геополітичне розташування і наявність транскордонних газових, транспортних, енергетичних артерій: *газопроводи* “Прогрес”, “Уренгой–Помари–Ужгород”, *нафтопровід* “Дружба”, *енергосистема* “Мир”, 3-й та 5-й міжнародний Критський автотранспортні коридори, розгалужену прикордонну залізничну мережу та інше.

Правовою основою відносин між Україною та ЄС є Угода про партнерство та співробітництво (УПС) від 16 червня 1994 р. Угода була ратифікована Верховною Радою України 10 листопада 1994 р. і набула чинності 1 березня 1998 р. після її ратифікації 15 державами-членами ЄС.

11 червня 1998 р. Президент України затвердив **Стратегію інтеграції України до Європейського Союзу, а 14 вересня 2000 р. – Програму інтеграції України до ЄС, яка є головним інструментом підготовки нашої держави до інтеграції з Євросоюзом.** Вона реалізується на основі щорічних планів дій.

Згідно з Указом Президента України у 2002 р. **утворено Державну раду з питань європейської і євроатлантичної інтеграції, яку очолює Президент України.**

Підтвердженням незмінності стратегічного курсу України на європейську інтеграцію стало Послання Президента України до Верховної Ради України **“Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки” (травень 2002 р.).** У ньому визначено стратегію економічного та соціального розвитку України на наступне десятиріччя, практична реалізація до 2011 р. завдань, пов’язаних із створенням внутрішніх передумов для набуття Україною повноправного членства в ЄС.

Важливе значення для розвитку двостороннього співробітництва мав **Копенгагенський саміт Україна – ЄС (липень 2002 р.)**. Він підтвердив взаємну зацікавленість сторін у посиленні співпраці у галузі юстиції та внутрішніх справ. ЄС привітав зусилля України, спрямовані на розвиток системи ефективного і комплексного управління кордоном по всьому його периметру. Важливим підсумком саміту стало рішення про підготовку **Спільної доповіді про стан виконання УПС**.

У червні 2002 р. Верховна Рада ухвалила **Звернення до Європейського парламенту та парламентів держав-членів ЄС, в якому закликала їх підтримати євроінтеграційний курс України**.

А за результатами парламентських слухань, які відбулися 20 листопада 2002р., Верховна Рада України ухвалила постанову **“Про рекомендації парламентських слухань про взаємовідносини та співробітництво України з Європейським Союзом”**.

Надзвичайно насиченим для руху до європейської інтеграції України видався 2003 рік. 11 березня ц.р. Європейська Комісія оприлюднила нову концепцію відносин з новими сусідами **«Ширша Європа – Сусідство: новий вимір відносин з нашими східними та південними сусідами»**. Метою цієї концепції, за визначенням Європейської Комісії, є утворення зони процвітання та добросусідства – кола друзів, з якими вона матиме тісні мирні стосунки та буде співпрацювати.

Стимулюючими факторами на шляху євроінтеграції України визначили певні об’єктивні фактори, які набули актуальності після «великого розширення ЄС» 2004-2007 рр. Найбільш актуальні з них такі:

1. Безпосереднє сусідство України з ЄС об'єктивно посилить його вплив на нашу країну, адже Євросоюз зацікавлений у забезпеченні миру і стабільності поблизу своїх кордонів.

2. Наближення ЄС до українських кордонів на фоні розвитку Спільної європейської політики безпеки і оборони дозволить Україні взяти активнішу участь у зміцненні безпеки на континенті.

3. Безпосереднє сусідство з ЄС сприятиме активнішому запровадженню в Україні європейських норм і стандартів у всіх сферах життєдіяльності. Увійшовши до Євросоюзу, сусідні країни будуватимуть відносини з нашою державою на основі норм і правил ЄС та орієнтуючись на Спільну стратегію ЄС щодо України.

В історії безпосередніх відносин України з Європейським Союзом можна виділити такі етапи³⁸.

Перший етап – 1991-1994 рр. – період ініціативно-динамічних зовнішньополітичних зусиль з боку України щодо налагодження співробітництва з Європейським Союзом і байдужості та нейтральної пасивності з боку ЄС. По суті, єдиною знаковою подією того періоду було те, що 14 червня 1994 р. Україна першою серед пострадянських країн підписала Угоду про партнерство і співробітництво з Європейськими Співтовариствами, яка заклала правові основи для поступової інтеграції України до європейських структур. Щоправда, ця угода, яка набула чинності 1 березня 1998 р. і була розрахована на 10 років, не передбачала євроінтеграційних перспектив у вигляді членства України в ЄС.

³⁸ Віднянський С.В. Україна – Європейський Союз: основні етапи і проблеми співпраці // Україна в історії Європи XIX — початку XXI ст.: історичні нариси / за ред. С. В. Віднянського. НАН України. Інститут історії України. К.: Інститут історії України, 2020. С. 625-672.

Другий етап – 1995-1999 рр. – період започаткування постійного партнерського діалогу між Україною і ЄС, проголошення і закріплення євроінтеграційного курсу України. Зокрема, у листопаді 1995 р. Україна стала повноправним членом Ради Європи, а вже в січні 1996 р. Президент України Л. Кучма у своєму першому виступі на засіданні РЄ вперше заявив про наміри України стати повноправним членом Європейського Союзу.

Тоді на хвилі українського європейського романтизму здавалось, що Україна не набагато відстане від інших країн Центральної Європи в просуванні до асоційованого та повноправного членства в ЄС. Тому вже на другому саміті Україна-ЄС у Відні в жовтні 1998 р. українська сторона запропонувала розпочати переговори про надання Україні статусу асоційованого члена. Це змусило ЄС погодитися на розробку перспективної стратегії відносин з Україною, і 10 грудня 1999 р. на Гельсінській сесії Ради Європейського Союзу було схвалено **Спільну стратегію ЄС щодо України**, пріоритетами якої були: допомога в реформах, стимулювання демократії, зміцнення правової держави, інтеграція України у європейський соціально-економічний простір тощо. 14 квітня 2000 р. Указом Президента України було затверджено детальну **Програму інтеграції України до ЄС**, відповідно до якої український уряд почав розробляти щорічні **Плани дій щодо її реалізації**.

Третій етап у взаємовідносинах України і ЄС – 2000- 2004 рр. – т. зв. “смутий час”, коли, з одного боку, Президентом України Л. Кучмою були зроблені нові організаційно-законодавчі кроки щодо розвитку євроінтеграційного стратегічного зовнішньополітичного курсу, а з іншого – посилились авторитарні тенденції його прав-

ління і залежність (переважно негативна) зовнішньої політики України від серйозних внутрішньополітичних випробувань (корупція, тіньова економіка, придушення свободи слова – т. зв. справа Гонгадзе тощо), що викликало розчарування з боку західних партнерів.

Звичайно, Євросоюз не міг не реагувати на таку активність України у євроінтеграційному напрямі, і в березні 2003 р. **оприлюднив нову Спільну стратегію ЄС щодо України, так звану Стратегію “спеціального сусідства”.**

На сьомому саміті Україна–ЄС, що відбувся у жовтні 2003 р. в Ялті, Євросоюз запропонував Україні свій План дій, розрахований на 3-5 років, в якому містилися переважно вимоги до України і знову не передбачалося очікуваного надання їй статусу асоційованого членства в ЄС у разі його виконання.

Четвертим етапом були 2005-2013 рр. – т. зв. “переговорний період”, який, незважаючи на насиченість подіями у відносинах України з Європейським Союзом, можна назвати **“часом нереалізованих можливостей”,** адже наближення нашої держави до ЄС переважно тільки декларувалося й імітувалося, а реальних результатів практично не було, і не в останню чергу через занадто «обережну» позицію Євросоюзу.

Угода про асоціацію між Україною та ЄС

У березні 2007 р. було започатковано переговорний процес щодо Нової посиленої угоди (НПУ) (на заміну УПС, термін дії якої спливав). Позиція української сторони полягала в тому, щоб нова Угода не стала лише посиленою УПС та надавала можливість Україні зробити перехід від партнерства і співробітництва з ЄС до відносин політичної асоціації та економічної інтеграції.

Така Угода мала містити нові механізми та інструменти співробітництва, а також закласти ефективні механізми координування дій сторін та контролю за їх виконанням.

Угода про асоціацію передбачала взаємовідносини сторін за чотирма основними напрямками:

- **політичний діалог та зовнішня політика і політика безпеки;**
- **питання юстиції, свободи і безпеки;**
- **економічне та секторальне співробітництво;**
- **створення глибокої та повномасштабної зони вільної торгівлі.**

Згідно із Спільною заявою за результатами 13-го саміту Україна – ЄС, що відбувся 4 грудня 2009 р., лідери України та ЄС відзначили значне просування у переговорному процесі щодо Угоди про асоціацію. Сторонам вдалося попередньо завершити роботу над усіма 31 главами секторального та економічного співробітництва, що уможлиблює імплементацію Україною важливих законодавчих актів та стандартів ЄС у таких сферах, як довкілля, охорона здоров'я, сільське господарство і транспорт.

Попередньо погоджений текст Угоди охоплював такі питання, як цілі політичного діалогу, формати його проведення, діалог та співробітництво у сфері внутрішніх реформ, регіональна стабільність, попередження конфліктів, антикризове управління та військово-технічне співробітництво, нерозповсюдження зброї масового знищення, роззброєння та контроль над озброєннями, а також боротьба з тероризмом. Тривало обговорення питання посилення у тексті Угоди на повагу до принципів незалежності,

суверенітету, територіальної цілісності і непорушності кордонів.

У зв'язку із завершенням терміну дії Плану дій Україна-ЄС було розроблено Порядок денний асоціації Україна-ЄС (ПДА) (схвалено 16 червня 2009 р.). ПДА став новим практичним інструментом підготовки до реалізації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС до моменту набуття нею чинності. Документ розроблено на принципах політичної асоціації та економічної інтеграції, спільної участі, спільної відповідальності та спільної оцінки. ПДА має гнучкий характер, що передбачає щорічний перегляд та запровадження механізму моніторингу його реалізації. З метою здійснення огляду поступу в реалізації пріоритетів у процесі реформ, визначених у ПДА, було створено Спільний комітет на рівні старших посадових осіб, який має регулярно представляти свої доповіді Раді з питань співробітництва Україна-ЄС. У рамках першої зустрічі 26 січня 2010 р. **Спільний комітет схвалив Перелік пріоритетів Порядку денного асоціації Україна-ЄС на 2010 рік, який нараховує 78 пріоритетів.**

Як відзначав науковець С.В. Віднянський, відсутність реальних реформ і результатів європейської інтеграції України посилили вплив євроскептиків і проросійських політичних сил у країні і привели до поразки євроналаштованих політиків на президентських виборах в Україні у 2009 р. Підписані 21 квітня 2010 р. новообраним Президентом України В. Януковичем т. зв. Харківські угоди щодо продовження терміну перебування Чорноморського флоту РФ на території України фактично розвернули Україну від ЄС назад в обійми Росії і водночас, на думку багатьох експертів, зумовили анексію Криму РФ у березні 2014 р. Відмова Президента України В. Януковича під-

писати Угоду про асоціацію з ЄС на Вільнюському саміті 28 листопада 2013 р. і брутальний розгін учасників протесту проти цього рішення 30 листопада стимулювали активну фазу прямої демократії у вигляді Євромайдану, який згодом переріс у нову українську революцію – **Революцію гідності**.

Вона привела до зміни влади і поклала початок новому, п'ятому за класифікацією С. Віднянського, етапу у взаємовідносинах України і ЄС. Зокрема Євросоюз виявив готовність надати Україні морально-політичну підтримку і у 2014 р. підписав з нею спочатку політичну, а згодом й економічну складову Угоди про асоціацію, яка апріорі стала фактом і чинником вирішального цивілізаційного вибору України.

В історичному контексті Угода про асоціацію є функціональним викликом для українського суспільства та еліти на здатність одночасно проводити європейські реформи та реінтеграцію Донбасу й Криму. Тільки вирішення цих стратегічних завдань уможливить повноцінну заявку на вступ до Євросоюзу, що було передбачено президентським планом впровадження європейських стандартів життя та **забезпечення гідного місця України у світі – “Стратегією 2020”**.

Після анексії РФ АРК у 2014 р. і розгортання нею війни на сході України для нашої країни надзвичайно важливе значення має дійова підтримка світовою громадськістю, зокрема Європейським Союзом. На жаль, не всі європейці усвідомлюють той факт, що незалежна Україна в нинішніх умовах виступає не стільки проблемою, як форпостом європейської безпеки.

Свідченням цього стали дослідження авторитетного європейського аналітичного центру **European Council for**

Foreign Relation у 2016 р. про рівень підтримки України державами-членами ЄС, які за цим критерієм були поділені на 3 умовні групи – «лідери підтримки», «спостерігачі» і «противники України». До першої групи було віднесено 12 держав ЄС: Німеччина, Велика Британія, Швеція, Польща, Литва, Латвія, Естонія, Данія, Фінляндія, Румунія, Словаччина, Болгарія. До країн-спостерігачів – 13 країн: Франція, Нідерланди, Бельгія, Чеська Республіка, Ірландія, Угорщина, Португалія, Словенія, Іспанія, Хорватія, Люксембург, Мальта, Кіпр. А в найгіршу групу щодо ставлення до України потрапили Італія, Австрія, Греція.

Відзначимо, що відносини України з Європейським Союзом мають вибудовуватися в контексті досягнення стратегічної мети – набуття нашою державою повноправного членства в ЄС та її утвердження як успішної європейської демократії з міцними державними інститутами й конкурентною економікою, інтегрованою у європейський політичний та економічний простір. Водночас у повному обсязі має використовуватися потенціал європейського вектору зовнішньої політики в рамках протидії російській агресії. Загалом перспективи відповідного зовнішньополітичного курсу мають формуватися навколо кількох стратегічних завдань.

По-перше, необхідно забезпечити продовження комплексної інтеграційної політики, яка супроводжуватиметься активними реформами та набуттям відповідності європейським стандартам української економіки, системи державного управління, суспільних норм. Успіх на цьому шляху має остаточно вирішити долю нашої держави, забезпечивши її повернення до Європи як рівноправного актора.

По-друге, необхідно забезпечувати продовження підтримки України з боку європейських інституцій у рамках консолідації сил, здатних ефективно протистояти російській агресії.

По-третє, Україна зі свого боку має **сприяти збереженню цілісності та єдності Європейського Союзу**, протидії деструктивним діям третіх сторін, передусім РФ, щодо поширення євроскептицизму та внутрішніх суперечностей у ЄС. Попри той факт, що Україна поки що не є членом ЄС та не може в повному обсязі впливати на внутрішні процеси в Союзі, вона має активізувати дипломатичні зусилля та інформаційну політику, спрямовані на висвітлення російської загрози Європі, і через це сприяти нівелюванню впливу російської пропаганди на окремі європейські політичні сили, які виступають за примирення з агресором.

У контексті реалізації Угоди про асоціацію України **для вирішення економічних завдань** необхідно ухвалити низку законодавчих актів у транспортній галузі та внести зміни через 5 років до Митного кодексу з тим, щоби приєднатися до Конвенції ЄС про єдиний режим транзиту та Конвенції про спрощення формальностей у торгівлі товарами.

«Слабкою ланкою» у виконанні умов Угоди вже не перший рік залишається підписання Угоди про оцінку відповідності та прийнятність промислової продукції (Agreementson, Conformity Assessment and Acceptance of Industrial Goods-ACAA), – по суті Угоди про взаємне визнання Україною та ЄС сертифікатів відповідності на промислову продукцію (як це передбачено статтею 57 Угоди про асоціацію).

Для виконання цього завдання Україна має насамперед ухвалити зміни до законів про технічні рег-

ламенти й оцінку відповідності та про здійснення державного ринкового нагляду. Такі кроки дозволять українським товаровиробникам та експортерам почуватися на європейському ринку так само впевнено, як і на українському.

Черговий, п'ятий етап євроінтеграційного поступу України настав після 2019 року, коли величезну підтримку виборців – 73% – отримала нова політична сила «Слуга народу» на чолі з 42-річним Президентом України В. Зеленським.

8 липня 2019 р. у Києві відбувся щорічний саміт ЄС – захід двох сторін найвищого рівня за участю нового Президента. За його підсумками було прийнято спільну заяву та ряд важливих документів щодо перегляду окремих положень Угоди про асоціацію, зокрема про надання Україні т.з. «промислового безвізу».

6 грудня 2020 р. на саміті Україна-ЄС у Брюсселі Президент України Володимир Зеленський, президент Європейської Ради Шарль Мішель та віцепрезидент Європейської Комісії Жозеп Боррель від імені Президента Європейської Комісії Урсули фон дер Ляен виступили зі спільною заявою.

Знаковим для двосторонніх відносин є п.Із спільної заяви, де ЄС однозначно підтвердив повну підтримку зусиль нормандського формату, ОБСЄ, Тристоронньої контактної групи та Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ в Україні і привітали відновлення взаємодії сторін на Нормандському саміті в Парижі в грудні 2019 р. та підкреслили важливість реалізації узгоджених з цього приводу заходів з метою повного виконання Мінських домовленостей усіма сторонами, підкреслюючи відповідальність Росії у зв'язку із цим.

У спільній заяві саміту сторони визнали існування багатьох проблемних питань щодо умов і стану реалізації базових положень Угоди про асоціацію України з ЄС. Для мінімізації цих викликів двостороннім відносинам прийнято спільну заяву саміту про можливість у 2021 р. внесення окремих змін у положення Угоди про асоціацію, на що було акцентовано увагу Президентом В. Зеленським.

У Посланні Президента України В. Зеленського до Верховної Ради України 2020 р. акцентовано увагу на глобальних змінах, що відбуваються у світі, і наголошено, що Україні слід переглянути окремі положення зовнішньополітичного спрямування. Цього вимагають сучасні виклики для України. Зокрема, у Посланні зазначено, що загострюються глобальні суперечності, що неефективність інструментів міжнародної безпеки не дозволяє вирішити наявні та провокує нові конфлікти. Посилюється конкуренція великих держав, зокрема за ресурси – людські, природні, економічні тощо. Потужніші міжнародні гравці прагнуть поліпшити свої позиції за рахунок слабших.

Важливим етапом співпраці України з Євросоюзом став візит Президента Європейської Ради Шарля Мішеля, який на початку березня 2021 р. відвідав Україну з дводенним візитом, проявивши солідарність з Україною в боротьбі за деокупацію Донбасу. Президент Європейської Ради разом із Президентом України Володимиром Зеленським відвідали Донбас і його фронтову лінію та зустрілися з воїнами ЗСУ.

Результатами візиту стало те, що:

- надано значну фінансову підтримку Україні для потерпілих від війни регіонів Донбасу. ЄС протягом 7 років після Революції гідності надав Україні

- допомогу більше, ніж на 16 млрд. євро. Це найбільший розмір допомоги країні, яка не є членом ЄС;
- ЄС надав Україні допомогу для боротьби з пандемією (190 млн. євро) та 1,2 млрд. євро макроекономічної допомоги;
- ЄС запровадив нові санкції проти Росії та інше.

Спільна заява за підсумками 23-го саміту Україна – Європейський Союз

23-й саміт Україна – ЄС відбувся 12 жовтня 2021 р. за участі Президента України Володимира Зеленського, президентів Європейської Ради та Єврокомісії – Шарля Мішеля та Урсули фон дер Ляєн³⁹.

Було обговорено питання двосторонніх відносин в контексті реалізації положень Угоди про асоціацію, стану боротьби з олігархами та корупцією в Україні та впровадження реформ у різних напрямках функціонування державних органів та судової гілки влади.

У процесі роботи саміту Україна-ЄС напрацьовано важливі положення, що підтверджують прогрес у взаємовідносинах в контексті реалізації базових положень Угоди про асоціацію з Європейським Союзом.

Європейський Союз визнав і привітав європейський вибір України і прагнення стати членом ЄС. Блок поділяє прагнення України зміцнювати політичні зв'язки та економічну інтеграцію.

За підсумками саміту Україна-ЄС Президент України Володимир Зеленський, президент Європейської Ради Шарль Мішель та президент Європейської Комісії Урсу-

³⁹ Спільна заява за підсумками 23-го Саміту Україна – Європейський Союз. URL: <https://www.president.gov.ua/news/spilna-zayava-zapidsumkami-23-go-samitu-ukrayina-yevropejsk-71037>

ла фон дер Ляен схвалили спільну заяву, яку оприлюднив Офіс Глави держави. Основні тези цієї заяви такі:

- Визнаються європейські прагнення України та вітаються вже досягнуті результати імплементації Угоди про асоціацію, успіх поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі.

- Визнається значний прогрес, досягнутий Україною у процесі реформування, та міститься заклик щодо подальшого посилення зусиль. Йдеться, серед іншого, про необхідність швидкого впровадження реформи ВККСУ та Конституційного Суду, закону про СБУ.

- Вітаються зусилля України з деолігархізації, зокрема шляхом впровадження відповідного законодавства.

- ЄС має намір запропонувати у 2021 р. двосторонню фінансову допомогу в межах Інструменту сусідства, розвитку та міжнародного співробітництва (NDICI) для підтримки ключових реформ та імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

- ЄС та Україна очікують на зміцнення економічної інтеграції в межах Угоди про асоціацію у таких сферах, як, зокрема, скасування ввізного мита, зелений курс, інтеграція енергетичних ринків та енергетичних систем тощо.

- Окремо підтверджується роль України як стратегічної країни для транзиту газу та підтверджується підтримка продовження транзиту газу територією України після 2024 року.

- Не визнається та продовжує засуджуватися незаконна анексія Росією українських Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, посилення мілітаризації півострова, серйозне погіршення там ситуації з правами людини, а також обмеження свободи в'їзду громадян України на Кримський півострів та виїзду з нього. Засу-

джується проведення “виборів” до Держдуми на тимчасово окупованих територіях України. Підтверджується відданість впровадженню санкцій.

- Підтверджується повна підтримка зусиль нормандського формату, Тристоронньої контактної групи та ОБСЄ. Підкреслюється відповідальність Росії як сторони конфлікту.

- Поновлюється засудження постійних кроків Росії “щодо спонукання громадян України на територіях, які наразі не контролюються урядом України, подавати клопотання на отримання російського громадянства за спрощеною процедурою, а також видачі російських паспортів громадянам України, що суперечить Мінським домовленостям”.

- Україна привітала висновки Євроради від 24 червня 2021 р., у яких лідери ЄС підтвердили, що повне виконання Мінських домовленостей залишається основною умовою для будь-яких серйозних змін у позиції ЄС щодо відносин із Росією. ЄС та Україна домовилися продовжувати співпрацю для подолання соціально-економічних та гуманітарних наслідків конфлікту. Також підкреслюється повна підтримка всіх зусиль із встановлення правди щодо збиття рейсу МН17. У цьому зв’язку Росію закликали визнати свою відповідальність та докласти максимальних зусиль для притягнення винних до відповідальності за збиття рейсу МН17⁴⁰.

Новим важливим етапом на шляху реалізації європейських прагнень України стало утворення так званого «асоційованого тріо» у складі України, Молдови і Грузії⁴¹.

⁴⁰ Там само.

⁴¹ Розділене тріо: як Молдова, Грузія та Україна шукають свої шляхи для зближення з ЄС. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2021/10/22/7129347/>

Створення «тріо» дозволяє оживити формат Східного партнерства (СхП), де поруч із нами є держави, які виключають можливість свого зближення з ЄС. Азербайджан не приховує своєї азійської ідентичності, Вірменія та тим більше Білорусь лишаються прикуті до Кремля.

Наступна хвиля розширення Євросоюзу включатиме держави тріо, які відтепер разом йтимуть до цієї мети. І логіка у тому, щоби рухатися разом до мети справді є. Це означає, що Україна, Молдова та Грузія будуть конкурувати за спільні ресурси ЄС: хто робитиме більше, той претендуватиме на вищу фінансову допомогу та політичну підтримку.

Тому ключове очікування від ЄС – **надання Україні європейської перспективи**. Для цього рішення потрібна лише політична воля Європейського Союзу.

«Асоційоване тріо» потрібне Україні як рушійна сила, і це чіткий меседж для Європейського Союзу, що ці три країни – не просто сусіди, а значно більше. Що вони – частина пан'європейської родини⁴².

Виклики на шляху євроінтеграції України

2021 рік висвітлив чимало існуючих викликів, що стоять перед Україною на шляху утвердження міжнародної суб'єктності, європейської та євроатлантичної інтеграції, збереження незалежності і суверенітету в умовах війни на Донбасі.

Відомо, що базовим документом («дорожньою картою») євроінтеграційного поступу України є спільна Уго-

⁴² «Україна увійде до наступної хвилі розширення ЄС». Програмна промова міністра Кулеби. URL: <https://www.euointegration.com.ua/articles/2021/10/21/7129294/>

да України та ЄС про асоціацію. Аналітики України та Євросоюзу щорічно відмічають позитивні тенденції щодо виконання політичної складової названої Угоди. У 2020-2021 рр. активізувалась робота з реалізації економічних складових Угоди на шляху інтегрування до ЗВТ з ЄС.

Загалом оцінка фахівців позитивного результату виконання угоди свідчить про консолідований показник (індикатор стану виконання угоди), який досяг 47-49% виконання зобов'язань України за 5 років виконання угоди. **Згідно з умовами Угоди про асоціацію, Україна через 5 років має ставити питання про перегляд окремих положень Угоди. Тому Кабінет Міністрів створив робочу групу з фахівців, які розробляють уточнені формати співпраці з ЄС в умовах інтегрування у ЗВТ.**

В основному розмова йде про збільшення квот поставки товарів промислового виробництва українських виробників на ринку ЄС, полегшення умов стандартизації та інших складових спільної торгівлі, що базуються на умовах СОТ. Поряд із позитивами євроінтеграції в руслі виконання Угоди про асоціацію з ЄС Україна, безумовно, не використала усі резерви, але загалом в інституціях ЄС у 2021 р. звучить, як правило, позитивна оцінка роботи України в контексті Копенгагенських критеріїв Євросоюзу.

На фоні позитивних оцінок роботи України на шляху євроінтеграційного поступу ще залишається позиція ряду країн ЄС щодо стимулювання нашої держави в руслі прискорення подання заявки на вступ до ЄС.

Дивним дисонансом взаємовідносин з Україною прозвучала заява А. Меркель в липні 2021 р. про те, що 6 держав незабаром стануть новими членами ЄС. Йдеться про Албанію, Сербію, Північну Македонію, Бос-

нію і Герцеговину, Чорногорію та Косово. Україні в цьому переліку місця чомусь не знайшлося.

Канцлерка Німеччини Ангела Меркель заявила, що шість західно-балканських держав «через геополітичні причини» стануть новими членами ЄС. За її словами, стимулювання цього процесу відповідає споконвічним інтересам Європейського Союзу. Цю точку зору підтримали президент США Джо Байден, голова Єврокомісії Урсула фон дер Ляєн і президент Франції Еммануель Макрон.

На жаль, України у переліку чергових членів ЄС немає. Гостроту проблеми прискорення вступу до ЄС прокоментувала чинна президентка Естонії Керсті Кальюлайд. Вона заявила: «Вам знадобиться, напевно, років 20, коли ви прийдете до готовності стати членом ЄС»⁴³. Цю ж тезу очільниця Естонії повторила 11 вересня 2021 р. в інтерв'ю для «Європейської правди»: «Україну віддаляють від ЄС світлові роки. Вам треба спочатку виконати Копенгагенські критерії, вирішити проблему Донбасу».

МЗС країни чітко окреслило позицію щодо вимог ЄС прискорювати реформи. Чинний міністр Д. Кулеба, виступаючи на форумі Пінчука в Києві 12 вересня 2021 р. із зверненням до очільників Євросоюзу, відзначив: «**Припиніть тримати нас на гачку реформ. Питання прийому України в ЄС – політичне**». Свою позицію Д. Кулеба підтвердив тим, що Росія вміло використовує запуск ПП-2 як зброю для України. Робота США по стримуванню зростання політичного впливу ПП-2 неефективна.

У той же час тиск і вплив Росії поширюється після підписання 28 цільових інтеграційних програм з

⁴³ Україні «знадобиться 20 років роботи» для членства в ЄС – президентка Естонії. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2021/08/25/7304898/>

Білорусією, військових навчань «Захід 2021», що підтверджують для України і Європи дуже серйозні ризики. Адже антиукраїнський пояс військового оточення збільшується на 1000 км після альянсу Росії з Білорусією.

Існують й інші виклики і стримуючі фактори на шляху України до ЄС, до яких Президент України Володимир Зеленський привернув увагу у своєму виступі на засіданні 76-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН.

Підсумовуючи викладене вище, зазначимо: настав час, щоб Євросоюз переходив від існуючої стратегії розуміння проблем України до стратегічного вирішення питань надання державі членства в ЄС.

Література до теми

1. Віднянський С.В. Україна – Європейський Союз: основні етапи і проблеми співпраці // Україна в історії Європи XIX – початку XXI ст.: історичні нариси / За ред. С. В. Віднянського. НАН України. Інститут історії України. К.: Інститут історії України, 2020. С. 625-672.
2. Послання Президента України до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України. URL: <https://www.president.gov.ua/news/poslannya-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelenskogo-do-verho-64717>
3. Указ Президента України №121/2021. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661>
4. Кабінет Міністрів розробив Стратегію зовнішньої політики України на період 2021-2024 років для затверджен-

- ня Радою національної безпеки і оборони (РНБО). URL: <https://ukranews.com/ua/news/781213-kabmin-rozgrobyv-strategiyu-zovnishnoyi-polityku-ukrayiny-do-2025-roku>
5. Про Річну національну програму під егідою Комісії Україна – НАТО на 2021 рік. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1892021-38845>
 6. Саміт НАТО: Байден, розмови про ПДЧ для України та російська загроза. URL: <https://www.dw.com/uk/samit-nato-baiden-rozmovy-pro-pdch-dlia-ukrainy-ta-rosiiska-zahroza/a-57893970>
 7. Донбас і Крим: ціна повернення: монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна, О. С. Власюка, Е. М. Лібанової, О. М. Ляшенко. – К. : НІСД, 2015. – 474 с.
 8. Артёмов І. Правові та зовнішньополітичні засади національної безпеки України: актуальні аспекти // Геополітика України: історія і сучасність : зб. наук. пр. / ред. кол.: І. В. Артёмов (гол. ред.) та ін. – Ужгород : ДВНЗ «УжНУ», 2018. Вип. 1 (20). – С.47-64.
 9. Артёмов І. В. Європейська інтеграція України: стан, проблеми, перспективи: зб. наук. статей. Книга І. – Ужгород: ПП «АУТДОР-ШАРК», 2014. 380 с.
 10. Вовканич І., Тодоров І. Агресія Росії проти України: виклики демократичним цінностям // Геополітика України: історія і сучасність: зб. наук. пр. / ред. кол.: І. І. Черленяк (гол. ред.) та ін. – Ужгород : ДВНЗ «УжНУ», 2020. Вип. 1 (24). – С. 7-17.
 11. Підсумки саміту Україна-ЄС: що згадали та про що «забули» у рішенні президентів. // Європейська правда. 2019. липень. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2019/07/10/7098307/>
 12. Спільна заява за підсумками 22-го Саміту Україна – ЄС. URL: <https://www.president.gov.ua/news/spilna-zayava-zapidsumkami-22-go-samitu-ukrayina-yes-64321>

13. Китайський Новий рік. Як онлайн-продажі виводять Китай в економічні лідери світу і що це означає для України. URL: <https://strana.ua/articles/analysis/306119-kak-izmenitsja-mirovaja-ekonomika-v-2021-hodu-i-cto-eto-znachit-dlja-ukrainy.html>
14. Перемоги і поразки України у зовнішній політиці: підсумки 2020. URL: <https://news.obozrevatel.com/ukr/politics/peremogi-i-porazki-ukraini-v-zovnishnij-polititsi-pidsumki-2020.htm>
15. Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. Вип. 29: міжвідомчий збірник наукових праць. Відп. ред. С.В. Віднянський. Київ: Ін-т історії України НАН України, 2020. 341 с.
16. Шість років виконання Угоди про асоціацію з ЄС: що маємо і що дали? URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2021/06/25/7298366/>
17. Євросоюз представив нову стратегію відносин з Росією. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2021/06/17/7124557/>
18. Розділене тріо: як Молдова, Грузія та Україна шукають свої шляхи для зближення з ЄС. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2021/10/22/7129347/>
19. «Україна увійде до наступної хвилі розширення ЄС». Програмна промова міністра Кулеби. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2021/10/21/7129294/>
20. Україні «знадобиться 20 років роботи» для членства в ЄС – президентка Естонії. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2021/08/25/7304898/>

Інформаційні ресурси

1. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <http://rada.gov.ua/>.
2. «Дзеркало тижня. Україна». URL: <http://dt.ua/>.

3. «Європейська правда». URL: <https://www.eurointegration.com.ua/>.
4. «Українська правда». URL: <http://www.pravda.com.ua/rus/>.
5. Центр Разумкова. URL: <http://razumkov.org.ua/ukr/journal.php>.
6. Науковий журнал «Стратегічна панорама». URL: <http://www.niss.gov.ua/catalog>

Порівняльні відомості про країни (2020)

Держава	Населення в тисячах	Населення % від загального у ЄС	Площа км ²	Площа % від загальної площі ЄС	Густота населення чол/км ²
Європейський Союз	502519.9	100	4324782	100	116.0
Австрія	8404.2	1.67	83858	1.9	99.7
Бельгія	10951.7	2.15	30510	0.7	352.0
Болгарія	7504.9	1.49	110912	2.5	68.5
Кіпр	804.4	0.16	9250	0.2	86.6
Чехія	10532.8	2.1	78866	1.8	132.8
Данія	5560.6	1.1	43094	1.0	128.1
Естонія	1340.2	0.27	45226	1.0	29.6
Фінляндія	5375.3	1.07	337030	7.6	15.8
Франція	65075.3	12.95	643548	14.6	99.6
Німеччина	81751.6	16.27	357021	8.1	229.9
Греція	11325.9	2.25	131957	3.0	85.4
Угорщина	9985.7	1.99	93030	2.1	107.8
Ірландія	4480.8	0.89	70280	1.6	64.3
Італія	60626.4	12.06	301320	6.8	200.4
Латвія	2229.6	0.44	64589	1.5	35.0
Литва	3244.6	0.65	65200	1.5	51.4
Люксембург	511.8	0.1	2596	0.1	190.1
* Мальта	417.6	0.08	316	0.00007	1305.7
Нідерланди	16655.8	3.3	41526	0.9	396.9
Польща	38200.0	7.6	312685	7.1	121.9
Португалія	10636.9	2.12	92931	2.1	114.4
Румунія	19043.8	4.26	238391	5.4	90.2
Іспанія	47190.4	9.18	504782	11.4	93.4
Словаччина	5435.3	1.08	48845	1.1	110.8
Словенія	2050.1	0.41	20253	0.5	101.4
Швеція	9415.6	1.87	449964	10.2	20.6